

Також слід відмітити, що в деяких кримінальних кодексах (ст. 17 КК Азербайджану, ст. 42 КК Білорусії, ст. 12 КК Казахстану, ст. 15 КК Киргизстану, ст. 17 КК Росії, ст. 18 КК Туркменістану) статті, які визначають поняття сукупності злочинів, в окремій частині вказують на відмінність сукупності злочинів і конкуренції норм. Конкуренція норм і сукупність злочинів є суміжними поняттями, проте вказівка на відмінність сукупності злочинів від конкуренції норм повинна визначатись законодавчо за наявності законодавчого закріплення обох понять і, за потреби, окремою статтею. Прикладом такого вирішення питання є КК Молдови, де дано законодавче закріплення поняття "конкуренція норм" і запропоновано правила вирішення конкуренції.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що поняття повторності та сукупності злочинів у кримінальних кодексах більшості пострадянських держав містить основні ознаки: вчинення особою двох або більше злочинів, передбачені однією й тією ж статтею чи частиною статті; передбачені різними статтями або частинами статті; повторність має місце незалежно від того, чи був суб'єкт засуджений за раніше вчинений злочин; - за жодне з яких особа не була засуджена.

Це дає підстави стверджувати, що в кримінальному законодавстві більшості країн поняття сукупності визначають саме ці ознаки. Вони повною мірою відображають поняття сукупності і є достатніми для того, щоб відмежуватись від інших понять. Такі ж ознаки впливають із нормативного визначення поняття сукупності злочинів, передбаченого ч. 1 ст. 33 КК України.

Законодавча регламентація питань, пов'язаних зі сукупністю злочинів, як свідчить аналіз законодавства зарубіжних країн, проходить три етапи.

На першому відбувається нормативне закріплення поняття сукупності злочинів. Другий етап полягає у виділенні й нормативній регламентації видів сукупності злочинів. Заключний етап - третій - передбачає формулювання й зазначення безпосередньо в законі правил кваліфікації злочину за їх сукупності. Україна пройшла перший етап такої регламентації, другий і третій етапи потребують міцного теоретичного підґрунтя.

Слід сказати, що це ознаки множинності злочинів

загалом і такі ж ознаки впливають із нормативного визначення поняття повторності злочинів, передбаченого ст. 32 КК України. Це підтверджує тезу про те, що поняття повторності злочинів і поняття множинності злочинів позначають одне й теж явище - вчинення декількох злочинів.

Література

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 4 лют. 2014 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2014. - 212 с.
2. Кримінальний кодекс Республіки Албанія - Criminal Code of the Republic of Albania - текст англійською мовою. - [Електронний ресурс]: // http://pbosnia.kentaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm.
3. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б.В. Волженкин. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 510 с.
4. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашов. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. - 298 с.
5. Уголовный кодекс Республики Сан-Марино / науч. ред. С.В. Максимов. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 253 с.
6. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д.А. Шестаков. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. - 524 с.
7. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Голловко, Н.Е. Крылова. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 650 с.
8. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М.І. Хавронюк. - К.: Юрисконсульт, 2006. - 1048 с.

Матушак В.Н.

*магістр факультету підготовки фахівців
кримінальної міліції
ОДУВС*

Науковий керівник: Собко Г.М.

*доцент кафедри кримінального права та
кримінології ОДУВС*

Надійшла до редакції: 18.03.2014

УДК 343.91

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ТА ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ-ШАХРАЯ

Афанасенко С. І.

Стаття присвячена комплексному дослідженню особливостей поведінки та типології злочинців-шахраїв. На підставі чого дається об'єктивна оцінка стану, структури, характеру, динаміки віктимізації. У роботі значну увагу приділено аналізу поведінки осіб, що вчиняють ці злочини, взаємодії особи злочинця з потенційним потерпілим, вплив віктимогенної ситуації. На основі проведеного дослідження здійснена типологія злочинців, в основі якої виділені особливості поведінки.

Ключові слова: шахрайство, жертва, особа шахрая, криміногенна ідеологія, асоціалізація, ситуативний тип шахрая, традиційний тип шахрая, технологічний тип шахрая.

Статья посвящена комплексному исследованию особенностей поведения и типологии преступников

© С.І. Афанасенко, 2014

мошенников. На основании чего дается объективная оценка состояния, структуры, характера, динамики виктимизации. В работе значительное внимание уделено анализу поведения лиц, совершающих данные преступления, взаимодействию личности преступника с потенциальным потерпевшим, влиянию виктимогенной ситуации. На основе проведенного исследования осуществлена типология преступников, в основе которой выделены особенности поведения.

Ключевые слова: мошенничество, жертва, личность мошенника, криминальная идеология, асоциализация, ситуативный тип мошенника, традиционный тип мошенника, технологический тип мошенника.

The article is devoted to the complex research of criminals' behavior and typology of frauds. It is given an

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

objective assessment of the state, structure, character, dynamics of victimization. The article focuses on the analysis of the behavior of persons committing these crimes, of the behavioral personality interaction with potential victims, influence of victimogenetic situation. It is carried out a typology of criminals, based on allocated behaviors based on this research.

Keywords: *fraud, victim, fraud's personality, criminogenic ideology, asocialization, situational type of a fraud, traditional type of a fraud, technology type of a fraud.*

Особа злочинця є основним елементом механізму злочинної поведінки, а її особливості, що зумовлюють таку поведінку повинні бути об'єктом дослідження з наступним превентивним впливом. Дослідженню особа злочинця підлягає з моменту її формування, незалежно від того, була вона притягнута до кримінальної відповідальності чи ні. Таке вивчення повинно включати не тільки ретроспективний аналіз формування поведінки, а й синхронне дослідження можливостей такої поведінки особи. Емпіричні дані, що були зібрані під час дослідження, лягли в основу характеристики осіб, що вчинили шахрайство, процесу їх формування та здійснення типології. Наукове узагальнення отриманих даних буде сприяти збагаченню теорії кримінології та віктимологічної профілактики, дасть можливість зробити її рекомендації більш предметно орієнтованими.

На сьогодні створено теоретичну основу вивчення особи злочинця [1, 26; 2, 34; 3, 70]. Дослідження опираються на ретроспективний аналіз тих, хто скоїв злочин або відбуває покарання. Формально юридичне тлумачення і, як наслідок, - обмежене глибоке дослідження контингенту осіб, що скоїли злочини, не дає повної картини знань про людей, які порушили кримінальний закон, і тому є нагальна потреба вивчення осіб, які стали жертвами злочинів і взаємозв'язку "злочинець-жертва".

Традиційно особа злочинця визначається, як суб'єкт, що характеризується сукупністю якостей і властивостей, що вказують на схильність до скоєння злочину. Можливість вивчення базується на тому, що криміногенність особи виникає не раптово, а проходить певні стадії. Це сприяє вивченню не тільки стадій докримінального й кримінального формування особи, а й наступну посткримінальну поведінку [3, 36; 4, 82]. Будь-яка особа являє собою вираз соціально значимих якостей, індивідуальну форму буття та духовних умов суспільства. Все це концентрується в її свідомості, яка стає активним об'єднуючим елементом формування особи, і опосередковано з власним змістом діє в певному випадку вибору тієї або іншої позиції та спрямованості поведінки. Особа злочинця - це кримінально-правова, криміналістична, процесуальна та кримінологічна категорії. Розкриття її змісту припускає, по-перше, встановлення демографічних даних, а також тих ознак у сфері соціально ціннісних уявлень і морально-психологічних рис, що пов'язані зі скоєним злочином; по-друге, з'ясування процесу формування такої особистості й, по-третє, виявлення суб'єктивного механізму скоєння злочину [5, 33-35].

Під час визначення особи злочинця у якості суттєвої характеристики виступає сукупність негативних рис і якостей. Саме ця сукупність соціальних якостей і ознак особи, їх зміст, співвідношення соціально позитивних і соціально негативних елементів дає найбільш повну яву про тих, хто скоює злочин, а також дозволяє зрозуміти,

оцінити як сам вчинок, так і особу, яка його скоїла. Необхідно зазначити, що які б не були негативні якості притаманні людині, вони не можуть проявлятися як передумови злочинної діяльності протягом усього життя. Тому вважати злочинцем людину можливо тільки після скоєння нею злочину. З кримінально-правових позицій про особу злочинця можна говорити тільки тоді, коли особа скоїла злочин і визнана судом винною. Межі існування особи злочинця строго визначені законом і закінчуються з моменту відбуття покарання та погашення судимості. Тому поняття "особа злочинця" є достатньо абстрактною категорією й використовується як робочий інструментарій у процесі наукового аналізу поведінки відповідних осіб [6, 22].

Сукупність особистісних якостей, що зумовлюють злочинну поведінку, формуються в процесі всієї попередньої діяльності індивіда. Важливо те, що особистісні якості, що зумовили скоєння злочину, не зникають і після його вчинення. У подальшому вони можуть змінитися, але в будь-якому разі представляють інтерес для дослідження, а саме головне - для прогнозування індивідуальної злочинної поведінки [7, 89]. Структура особи злочинця включає в себе такі складові: біофізіологічні, соціально-демографічні, соціально-рольові, морально-психологічні, кримінально-правові та кримінологічні.

Особа шахрая, як і інша особа, індивідуальна й неповторна. Суспільна небезпека проявляється в окремих домінуючих орієнтаціях і мотиваціях діяльності людини, під час вчинення шахрайства - це корислива орієнтація. Таке спрямування особи визначає зміст її суспільної небезпеки та її злочинної поведінки. Ця ознака дає можливість виділити в особи злочинця процес формування суспільної небезпеки. Проявляється вона до моменту скоєння злочину у виді дисциплінарних, адміністративних правопорушень, аморальних діяч, які ще не мають характеру злочину, але свідчать про криміногенну спрямованість особи. Особа - це той образ (обличчя) людини, яким вона постає в суспільних відносинах, яким її сприймають учасники цих відносин, суспільної активності та діяльності [8, 235]. Термін "злочинна діяльність", на відміну від "злочинної поведінки", відображає не тільки особливості скоєння злочину в певних умовах, але попередній цілеспрямований пошук особою соціальної позиції, умов для реалізації злочинних задумів, розвиток у процесі самовиховання якостей, важливих саме для злочинної діяльності. Тому саме в злочинній діяльності роль особи досить активна й відіграє вирішальну роль, саме це характерна ознака досліджуваного злочину.

Шахраї значною мірою відтворюють ті погляди, що розповсюджені в суспільній і груповій психології, які проявляються в груповій думці. Звичайно, для таких осіб вірогідність перетворення цих поглядів у злочинну діяльність значно вища, ніж у інших громадян, у зв'язку з тим, що відповідні деформації поглядів, установок, орієнтацій існують в їх середовищі. Ці установки більш розповсюджені, мають глибокий характер, переростають у переконання, готовність до діяльності із застосуванням обману, незвичної поведінки, і, саме головне, уявляють собою комплекс взаємопов'язаних деформацій ціннісних орієнтацій, моральних, правових, інших поглядів і установок. Дослідження зазначених суб'єктів автор базує на методі наукового аналізу кримінальних справ, статистичних даних і результатів опитування працівників органів внутрішніх справ. Цим методом була надана перевага, оскільки використання тільки даних Управ-

ління статистичної інформації та аналізу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України не дозволяє дослідити такі особистісні параметри, як особливості емоційно-вольової та інтелектуальної сфер злочинця, таких, як відчуття сорому, розкаяння, байдужість та ін., що розглядалися під час проведення дисертаційного дослідження.

Процес формування шахрая відбувається послідовно. Вчиненню злочину, як правило, передує певний період часу. Акумуляція злочинного досвіду відбувається в процесі асоціалізації. Особливістю вчинення шахрайств є те, що цей процес може відбуватися як добровільно, так і примусово. Структура асоціалізації містить певні інститути, способи передачі злочинного досвіду у формі криміногенного спілкування, як в місцях позбавлення волі, так і в умовах волі. Таке спілкування лежить в основі злочинів проти власності, і особливо шахрайства, це пов'язано з тим, що дозволяє злочинцям не тільки отримувати нові знання, користуватися набутим досвідом, але й уникати кримінальної відповідальності. На ранньому етапі процесу асоціалізації відбувається наслідування, коли й у підлітковому віці, невідомо, але частково усвідомлюючи, неповнолітні переймають у дорослих, які ведуть асоціальний спосіб життя, ці негативні риси поведінки, певну субкультуру. Основним мотивом у цьому разі виступає бажання бути дорослим, отримати схвалення певного середовища. Саме негативне середовище стимулює закріплення таких зразків поведінки і, навпаки, засуджує інші, позитивні, з точки зору суспільства, зразки поведінки. Для шахраїв характерно стихійний процес асоціалізації особи.

Погіршення матеріального становища й соціальних умов життя значної частини населення громадян у ході реформ серйозно відобразилося на структурі осіб, які вчиняють шахрайство. Соціальні зміни, що породжені майновим розшаруванням населення, сприяли активному втягненню в злочинність невлаштованої молоді. Розшарування населення за прибутками призвело до посилення соціальних антагонізмів, які зумовлюють свідому мотивацію під час вчинення шахрайства.

Для осіб, які вчиняють шахрайство, характерним є підтримання кримінальної ідеології, оскільки в основі їх діяльності лежить обман і зловживання довірою. Але форми такої підтримки можуть мати як зовнішній вираз, так і її приховування. Кримінальна ідеологія у своїй основі являє собою систему ідей, теорій, поглядів, що відображають соціальну позицію як певної людини, так і групи осіб, які скоюють злочини. Шахраї, які є частиною суспільства, водночас не дотримуються загальноприйнятих правил поведінки. Вони проповідують злочинний спосіб життя, мають власну уяву про добро і зло, життєві цінності, поведінку в суспільстві. Ці світоглядні позиції шахраїв знаходять своє відображення в неформальних правилах поведінки.

На основі проведеного дослідження була розроблена типологія осіб, які вчиняють шахрайство. В основу розподілу було покладено стійкість злочинної діяльності та способи скоєння злочину. Типологія особи шахрая може бути вирішена тільки на твердій методологічній основі й на основі вчення про соціальну типологію особи взагалі [9, 90]. Під час здійснення типології в дослідженні ми спиралися на те, що цей тип має ознаку, що відрізняє її від усіх існуючих соціальних типів. Типологія фіксує те головне, що характеризує специфіку цього типу, виявляє внутрішні, стійкі зв'язки між суттєвими ознаками та

їх прояв конкретною особою. Результати дослідження дозволили виділити, залежно від способів вчинення шахрайств, такі типи шахраїв: ситуативний, традиційний, технологічний.

Ситуативний тип шахрая - це особа, яка скоює злочин під впливом ситуації гострої потреби в коштах. Гостра потреба може бути така, що викликає соціальне співчуття (захворювання, що потребує дорогого лікування), та патологічна потреба (алкоголізм, наркоманія). Для таких осіб притаманне переконання, що ніхто не буде засуджувати за вчинений злочин. Таке переконання нейтралізує стримуючий вплив громадського осуду. Вплив ситуації на цих осіб відіграє вирішальне значення, оскільки їх нестійкість проявляється головним чином у тому, що в них нестабільні, хиткі моральні установки, унаслідок чого вони проявляють коливання у виборі варіантів поведінки між дозволеним і забороненим, часто схиляючись до другого. Відповідно до таких ознак ситуативний тип шахрая можливо поділити на дві групи: особи, які скоюють злочини під впливом гострої життєвої ситуації; особи, які скоюють злочин під впливом ситуації доступності злочинного результату (нерідко доступність є оманливою - помилка суб'єкта).

Традиційний тип шахрая - це особа, яка вважає, що за допомогою злочину може вирішити проблеми матеріального забезпечення, незалежно від ситуації. Така особа формується під впливом певної уяви та ілюзій. Ці ілюзії стосуються насамперед невірної уяви про те, що розумна людина здатна знайти межі, які відділяють закон і злочин, задовольнивши власні потреби. Людина намагається реалізувати цю ілюзію, вважаючи себе героєм, що гідний поваги та шанування, його поведінка може слугувати прикладом для інших. Ці особи засвоюють нові форми традиційного шахрайства (гадання, зняття порчі та ін.), застосування яких отримують "наукове обґрунтування", широку рекламу в ЗМІ, що сприяє легалізації такої діяльності. Переконання осіб такого типу зумовлені відсутністю совісті (наприклад, "мені можна те, що не можна іншим", впевненість у тому, що всі люди допускають несправедливі вчинки, життєвий принцип таких осіб "я не гірше, а навіть краще інших"). Ці переконання є основою механізму психологічного захисту, а також впевненість, що закони не відображають інтереси більшості людей. Більшість злочинців цього типу відрізняє вузька та стійка спеціалізація в способах вчинення шахрайства. Особливою рисою вчинення шахрайства цими особами є любов до ризику, бажання отримати задоволення від скоєного злочину

Технологічному типу шахрая притаманні стійка професійна орієнтація, достатньо високий освітній рівень, а також схильність до авантюризму. Скоює злочини нетрадиційними способами, використовуючи сучасні науково-технічні засоби (комп'ютери, локальні інформаційні мережі, Інтернет (соціальні мережі, система безготівкового розрахунку), кредитні картки, банкомати, стільникові телефони). Для цих осіб характерно знання специфіки функціонування ринкових механізмів, вміння діяти в образі підприємця, використання службового становища, наявність спеціальної підготовки. Злочинці цього типу, володіючи відповідними знаннями, навичками, вміннями будують злочинні проекти на основі витончених фінансових комбінацій, сучасних технологій бізнесу, творчого використання ринкових механізмів, що дозволяє їм незаконно вилучати кошти в державі та господарських суб'єктів. В умовах економічної кризи

буде відбуватися збільшення кількості осіб такого типу під час вчинення шахрайства.

Результати дослідження названих типологічних ознак покликані сприяти вирішенню багатьох наукових і практичних завдань з метою розробки конкретних методик прогнозування індивідуальної протиправної поведінки людини, здійснення ефективного цілеспрямованого запобіжного впливу.

Література

1. Антонян Ю.М. Насилие. Человек. Общество [Текст]: монография / Ю.М. Антонян. - М.: ВНИИ МВД России, 2001. - 247 с.
2. Личность преступника [Текст] / [под ред Н.Н. Кондрашкова, В.Н. Кудрявцева, Н.С. Лейкина и др.]. - М.: Юрид. лит., 1971. - 356 с.
3. Криминология [Текст]: учебник для юрид. вузов / под общ. ред. А.И. Долговой. - М.: Норма-М, 1999. - 272 с.
4. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления: опыт криминологического моделирования [Текст] / В.Н. Кудрявцев. - М.: ИНФРА-М, 1998. - 214 с.
5. Игошев К.Е. Проблема личностного подхода в

криминологии [Текст] / К.Е. Игошев // Теоретические проблемы учения о личности преступника: сб. науч. тр. - М., 1979. - С. 33-35.

6. Иншаков С.М. Криминология: схемы и комментарии [Текст] / С.М. Иншаков. - М.: Юриспруденция, 2001. - 208 с.

7. Закалюк А.П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения [Текст] / А.П. Закалюк. - М.: Юрид. лит., 1986. - 192 с.

8. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика [Текст]: у 3 кн. / А.П. Закалюк. - К.: Ін Юре, 2007 - 2008. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. - 2007. - 424 с.

9. Антонян Ю.М. Криминология [Текст]: избранные лекции / Ю.М. Антонян. - М.: Логос, 2004. - 448 с.

Афанасенко С.І.

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
ОДУВС

Надійшла до редакції: 21.03.2014

УДК 351.74:37.01

КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ

Пасько О. М.

Автором викладені особливості професійної готовності працівників соціономічної сфери діяльності. У результаті чого автором побудована модель професійної готовності, яка складається з наступних видів: операціональна, економічна, правова, гносеологічна, психологічна та фізична, які, у свою чергу, складаються з певних підвидів. Відповідно до цієї моделі розглянуто компоненти професійної готовності, які детермінуються відповідними здібностями та якостями.

Ключові слова: готовність, компоненти, операціональна, економічна, правова, гносеологічна, психологічна та фізична готовність.

Автором изложены особенности профессиональной готовности работников социономической сферы деятельности. В результате чего автором построена модель профессиональной готовности, которая состоит из следующих видов: операциональная, экономическая, правовая, гносеологическая, психологическая и физическая, которые, в свою очередь, состоят из определенных подвидов. Согласно данной модели рассмотрены компоненты профессиональной готовности, которые детерминируются соответствующими способностями и качествами.

Ключевые слова: готовность, компоненты, операціональна, економіческая, правова, гносеологическая, психологическая и физическая готовность.

The author of the features of professional readiness of employees sotsionomichnoyi sphere of activity. As a result, the author of a model of professional readiness, which consists of the following types: operational, economic, legal, epistemological, psychological and physical, which in turn consist of some subspecies. According to this model are considered components of professional readiness, which is determined by the relevant skills and qualities.

Keywords: willingness, components, operational, economic, legal, epistemological, psychological and physical readiness.

Питання готовності працівників до діяльності є пріоритетним і центральним за сучасних умов державотворення. Нагальною є потреба у висококваліфікованих, конкурентоспроможних працівниках, які із сукупністю знань, вмінь і навичок здатні виконувати професійні функції на високому професійному рівні - професіоналізмі.

У цих умовах актуальним постає етап готовності особистості до професійної діяльності. Оскільки особа може бути теоретично й практично готова, а бажання, прагнення, сили волі, саморегуляції та ін. до виконання функціональних обов'язків у неї не буде, то не буде й досягнутий ефективний результат.

Проблематику професійної готовності працівників до діяльності займалися такі провідні науковці як: Г.О. Балл, С.А. Бондаренко, А.А. Деркач, Т.Г. Жаровцев, Е.Ф. Зеєр, А.Ф. Линенко, Р.І. Лучечко, О.М. Лукашевич, Л.С. Нерсесян, В.Н. Пушкин, Л.Г. Семушина, В.О. Слатьонін, Ю.Т. Русаков, В.І. Уруський, Є.А. Фарапонова, О.М. Цільмак, В.Т. Чичикін, С.Х. Яворський та ін.

Проаналізувавши літературні джерела у сфері розгляду компонентів професійної готовності, ми визначили, що науковцями не здійснено чіткої систематизації типів, видів, підвидів, компонентів готовності. Вони їх взаємопов'язують, не надаючи чіткої структури. Відповідно, і компоненти готовності також визначають неоднозначно та безсистемно.

Досліджуючи професійну готовність, ми з'ясували, що науковці такі категорії, як знання, вміння, здібності, якості, особливості, внутрішні установки, компоненти готовності визначають хаотично, не систематизовано та не структуровано. У зв'язку з цим не зрозуміло, що саме детермінує готовність. Тому ми вважаємо за доцільне чітко визначити, які компоненти визначають той чи інший різновид готовності й пропонуємо встановити структуру відповідно до моделі професійної готовності за певними типами, видами та підвидами, і кожен з них розглядати за провідними якостями, вміннями та здібностями, які